

Ontwikkelingspsychologie

- Lesweken: week 36 t/m week 50, uitgezonderd week 42 (herfstvakantie) en week 45 (projectweek)
- Toets: Thema 1, 3 – 8 (baby t/m volwassenen) + wat er verder in de les is behandeld
De toets vindt plaats in week 50 op het tijdstip dat je les hebt

Leerdoelen

- Je kunt benoemen wat ontwikkelingspsychologie is
- Je kunt benoemen welke ontwikkelingsaspecten er zijn en wat deze inhouden
- Je kunt benoemen welke ontwikkelingsfasen er zijn + de bijbehorende leeftijden
- Je kunt per ontwikkelingsfase benoemen hoe de ontwikkeling m.b.t. de verschillende ontwikkelingsaspecten verloopt
- Je kunt belangrijke thema's, problemen en begrippen die horen bij een specifieke ontwikkelingsfase herkennen, benoemen, uitleggen, verklaren en hierbij voorbeelden bedenken

Werkprocessen

Pedagogisch Werker

KT 1:

1.1 Inventariseert de situatie en wensen van cliënten

KT 2:

2.1 Ondersteunt cliënten bij ontwikkeling en opvoeding

2.4 Biedt cliënten ontwikkelingsgerichte activiteiten aan

Maatschappelijke Zorg

KT 1:

1.1 Brengt hulpvragen en wensen van cliënten in kaart

KT2:

2.1 Stimuleert cliënten in hun ontwikkeling

Ontwikkelingspsychologie

Periode 1-2-3

Baby t/m ouderen

‘Cliënt en omgeving’

Thema 1, 3–8

Ontwikkelingspsychologie

- **Psychologie:** onderzoekt en verklaart gedrag van mensen en dieren

Ontwikkelingspsychologie

- **Ontwikkelingspsychologie:** onderzoekt en verklaart de ontwikkeling van gedrag over een langere periode

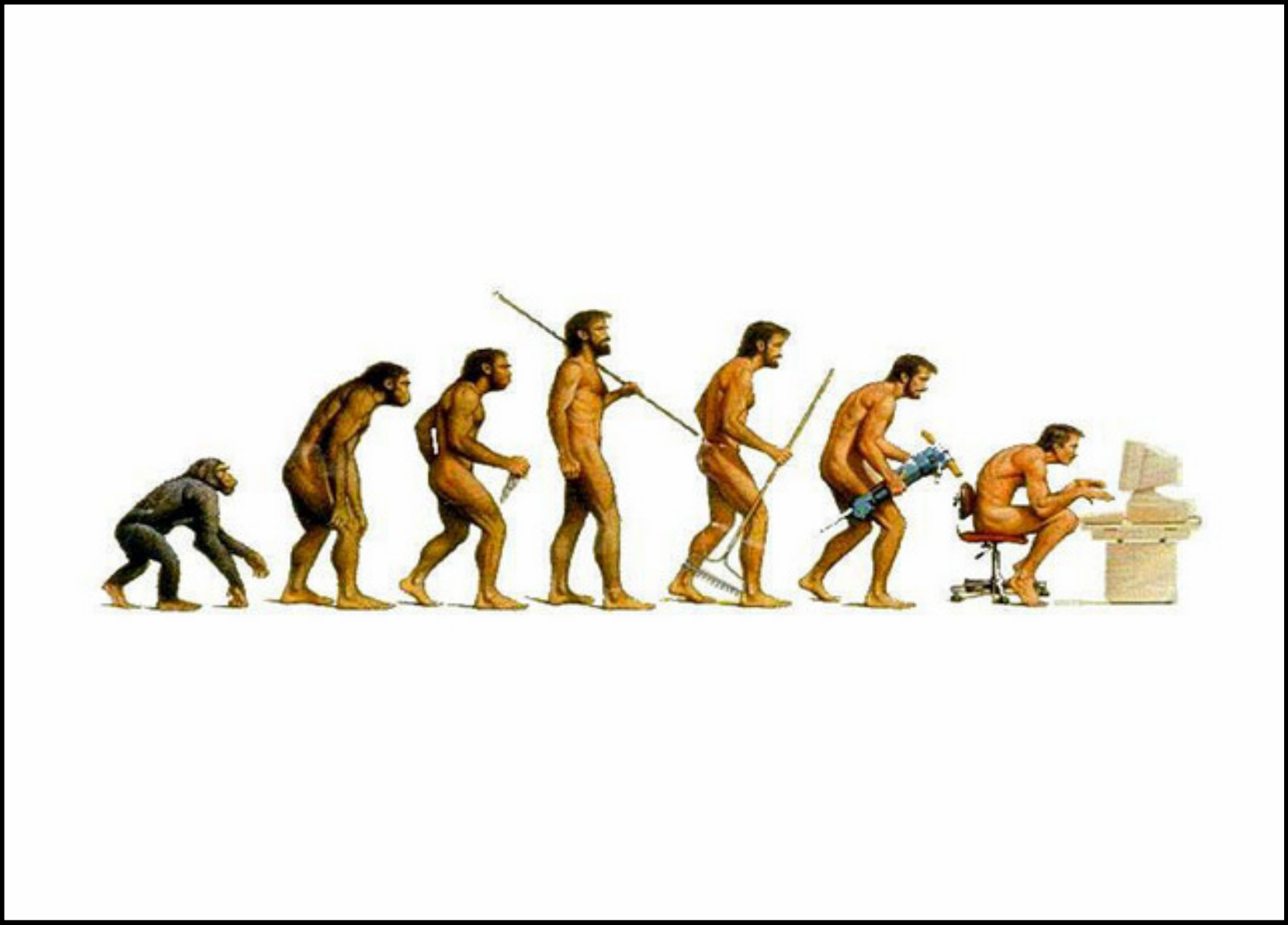
Ontwikkelingspsychologie

- **Ontwikkeling:** geleidelijke verandering in een bepaalde richting

Ontwikkelingspsychologie

- **Gedrag:** alle waarneembare handelingen of acties van een mens of dier. Gedrag wordt beïnvloed door gevoelens en gedachten

Ontwikkelingsfasen

- Baby (0 – 1.5 jaar) Thema 3
- Peuter (1.5 – 4 jaar) Thema 4
- Basisschoolkind (4 – 12 jaar): Thema 5
  - Kleuter (4 – 6 jaar)
  - Jonge schoolkind (6 – 9 jaar)
  - Oude schoolkind (9 – 12 jaar)
- Puber (12 – 16 jaar) Thema 6
- Adolescent (16 – 21 jaar) Thema 7
- Volwassen (21 – 65 jaar) Thema 8
  - Jongvolwassen (21 – 40 jaar)
  - Middelbare leeftijd (40 – 55 jaar)
  - Vroege ouderdom (55 – 65 jaar)
  - Ouderdom (65+)

Aspecten van ontwikkeling

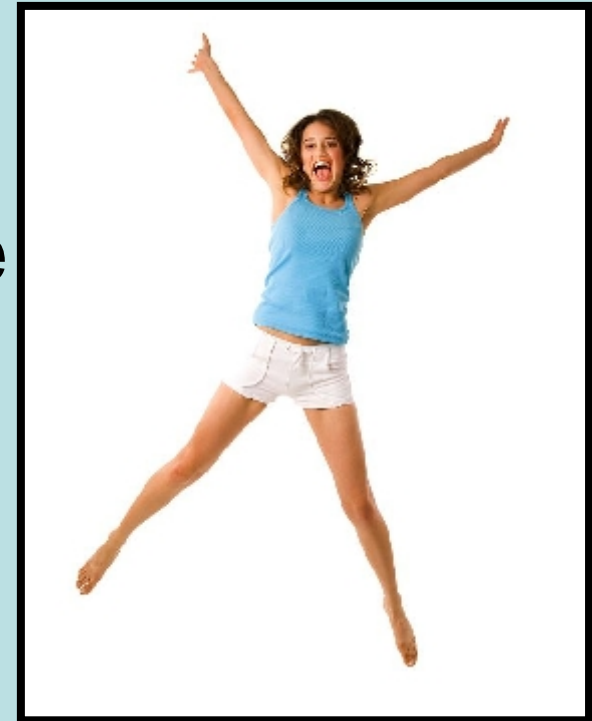
1. Lichamelijke ontwikkeling
2. Cognitieve ontwikkeling
3. Sociale ontwikkeling
4. Emotionele of affectieve ontwikkeling
5. Morele ontwikkeling
6. Seksuele ontwikkeling

Sociale en emotionele/affectieve ontwikkeling worden vaak samen bekeken. Dit heet dan *sociaal–emotionele ontwikkeling* of *sociaal–affectieve ontwikkeling*

Lichamelijke ontwikkeling

De ontwikkeling van:

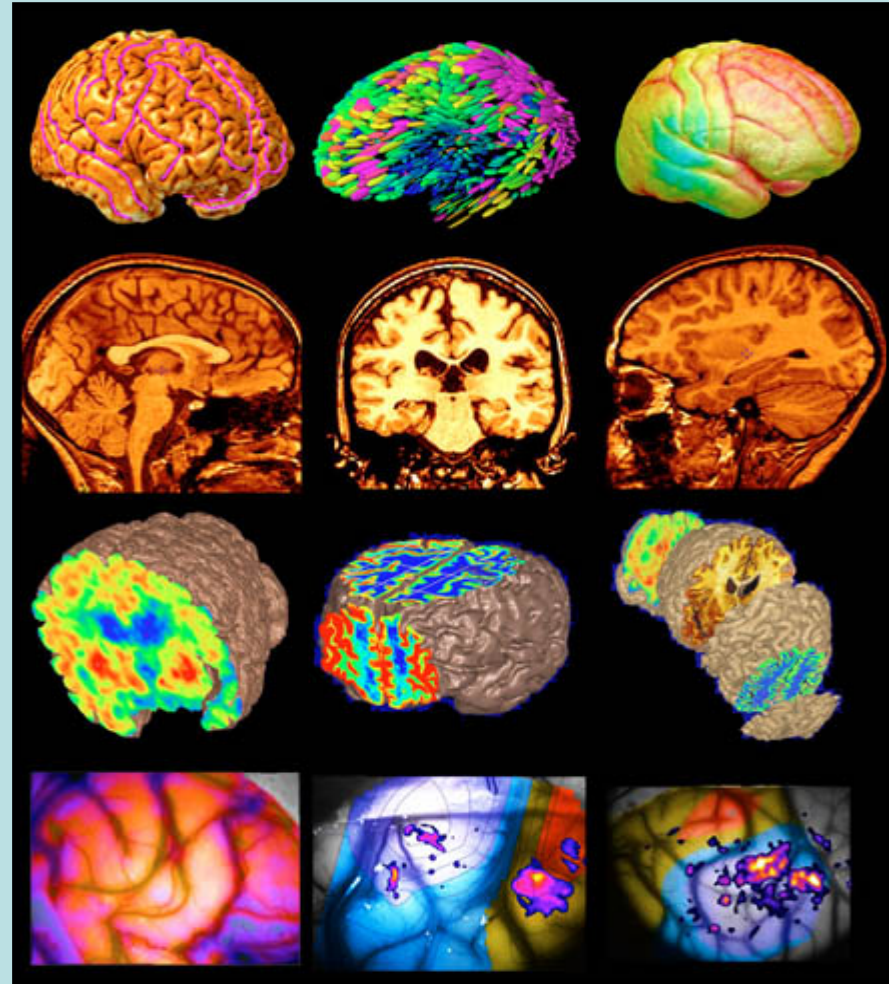
- het lichaam (groei, conditie & gezondheid)
- beweging
- motoriek (motorische ontwikkeling)

Cognitieve ontwikkeling

De ontwikkeling van:

- de hersenen
- het geheugen
- denken
- waarnemen
- intelligentie
- kennis / inzicht
- concentratie
- taalontwikkeling

Sociale ontwikkeling

De ontwikkeling van:

- het leren omgaan met anderen
- vriendschappen
- relatievorming

Emotionele ontwikkeling

Affectieve ontwikkeling

De ontwikkeling van:

- zelfvertrouwen
- identiteit/persoonlijkheid
- zelfstandigheid
- emoties en het omgaan met emoties

Morele ontwikkeling

De ontwikkeling van:

- het leren van het onderscheid tussen goed en kwaad
- het leren van gedragsregels die gelden in een bepaalde groep/cultuur
- het geweten

Seksuele ontwikkeling

De ontwikkeling van:

- het onderscheid tussen jongens en meisjes
- rolpatronen
- seksualiteit

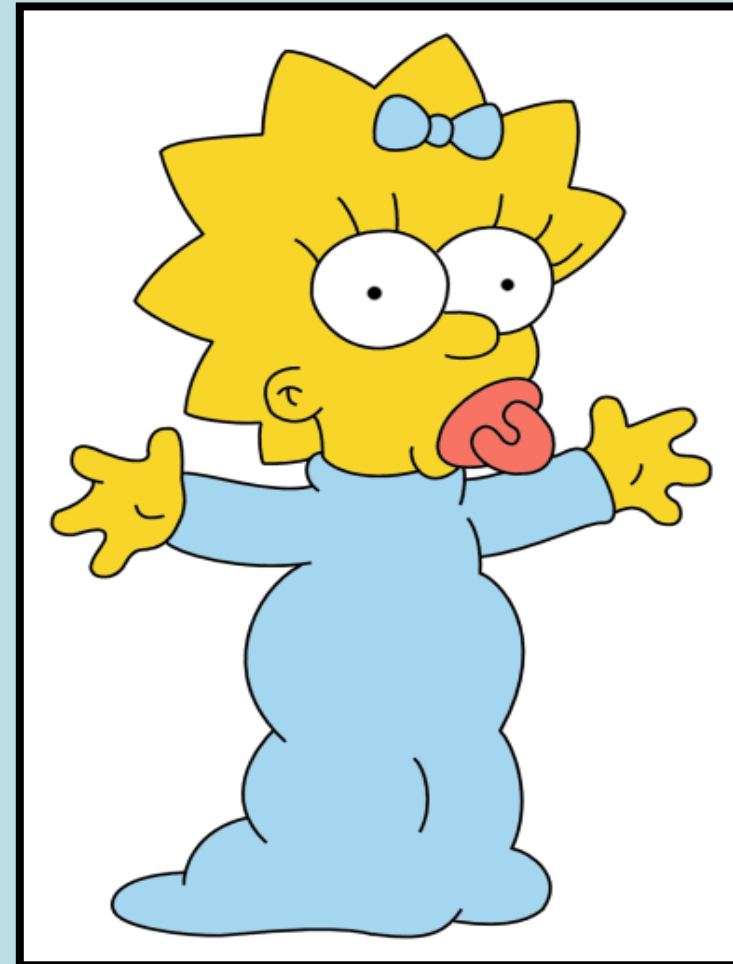

Thema 3: Baby

Baby 0 – 1.5 jaar

- Ontwikkeling foetus begint al in de baarmoeder
- Na 40 weken zwangerschap baby geboren
- Baby is nog niet volgroeid
- Baby is afhankelijk van anderen

Lichamelijke ontwikkeling

- Lichamelijke groei: vooral tijdens de slaap
- Groei hersenen, gestimuleerd door zintuiglijke ontwikkeling (bv. aanraking)
- Motorische ontwikkeling: van reflexmatig handelen (p. 65) naar zelfstandig lopen en pakken
- Ontwikkeling zintuigen

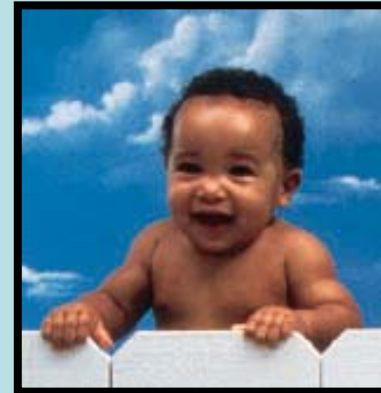

Cognitieve ontwikkeling

- Herkennen en onthouden van gezichten, mensen en voorwerpen
- Herkennen eigen spiegelbeeld en lichaam
- Herkennen van klanken, woorden en zinnen
- Betekenis van taal: met woorden druk je iets uit, dingen hebben een betekenis
- Brabbelen en woordjes gebruiken
- Aandacht richten op iets (concentratie)

Sociaal–affectieve ontwikkeling

- Wanneer aan overgang van baarmoeder naar geboorte
- Herkennen van ouders, bekenden en vreemden → eenkennigheid, terughoudendheid t.o.v. vreemden
- Communicatie met anderen (via huilen, lachen, klanken en spelletjes)
- Zoeken naar veiligheid
- Hechting
- Exploratiedrang
- Zelfstandigheid
- Eigen willetje
- Seksuele ontwikkeling: zintuiglijk genot → aanraken lichaam brengt genot, intimiteit wordt ervaren via knuffelen

0 – 3 maanden

- Baby is moe van de overgang van de veilige, warme baarmoeder naar het leven buiten de baarmoeder. Baby's kunnen daardoor prikkelbaar zijn en slapen veel
- De baby kan nog niet zo goed tegen fel licht
- De hersenen zijn nog niet volgroeid. Kleine baby'tjes reageren reflexmatig. Groei vindt plaats tijdens de slaap
- De baby is totaal afhankelijk. Er is geen constante aanvoer van de baarmoeder. De baby huilt daarom als het trek heeft
- De baby heeft een natuurlijke interesse voor gezichten, herkent de stem en geur van mama

Filmpjes

- <http://www.youtube.com/watch?v=erSoiMwhutg>

Filmpje aapje

<http://www.youtube.com/watch?v=s4rT5i7CPzM>

Baby zwemreflex

<http://www.youtube.com/watch?v=bal9fYVGv74&feature=related>

Baby loopreflex

<http://www.youtube.com/watch?v=nS11Yw4ZEck&feature=related>

Baby zuigreflex

<http://www.youtube.com/watch?v=h9m1ghkTVPU&feature=related>

Grijpreflex

3 – 6 maanden

- Aan einde van 3e maand: hersenen zijn behoorlijk ontwikkeld
- De baby beseft dat het een eigen lichaam heeft → bewegen van armpjes en beentjes, aanraken en vastpakken van lichaamsdelen en voorwerpen
- Bewust van directe omgeving, de baby kan zijn aandacht ergens op richten en maakt geluidjes (communicatie)
- Baby herkent zijn eigen spiegelbeeld
- Baby gaat gezichten van anderen herkennen
- Baby krijgt tandjes: bijten
- Overgang van melk naar vaste voeding

Filmpje

- <http://www.youtube.com/watch?v=4o6qUWJy3R8>

Baby spiegel

<http://www.youtube.com/watch?v=wzfkC2TjdeQ&feature=related>

Baby spiegel

<http://www.youtube.com/watch?v=xfxP7SLxEFQ>

Baby tandjes

<http://www.youtube.com/watch?v=P-fJgZCdK48&feature=related>

Baby bijt in speelgoed

6 – 9 maanden

- De baby wordt lichamelijk sterker
- De baby kan zich omrollen en leert kruipen. De baby blijft dingen vastpakken
- De wereld van de baby wordt groter omdat het zich kan voortbewegen
- Het kind kan voor een langere tijd dingen onthouden. Een baby kan bijvoorbeeld bij 'kiekeboe' onthouden dat er een gezicht achter de handen zit of kan onthouden dat er een voorwerp onder een doek ligt als je het daar onder stopt en daarna weghaalt
- De baby herkent woorden en zinnen, maar kan zelf nog geen woorden uitspreken
- De baby vindt het interessant als je hem/haar nadoet
- Rond 8e/9e maand: eenkennigheid (angst ten opzicht van 'vreemden')

9 – 12 maanden

- Baby gaat exploreren: de wereld ontdekken
- Vastpakken van voorwerpen (die bewegen)
- Baby herkent ouders goed
- Baby herkent veel woorden en zinnen
- Baby zegt eerste woordjes ('papa' en 'mama')
- Ontwikkeling geheugen gaat verder: alles wat de baby ontdekt, slaat hij op
- Ouders geven het kindje een vertrouwd gevoel. Als de ouders weggaan, krijgt de baby een onvertrouwd gevoel
→ wat baby niet ziet, bestaat niet

12 – 18 maanden

Deze fase wordt ook wel 'dreumes' genoemd (1 – 2 jaar)

- Eerste stapjes en leren lopen
- Rennen, springen en klimmen
- Evenwichtsgevoel, spieren worden sterker
- Exploratiedrang
- Baby leert meer woordjes
- Baby ontdekt dat dingen met woorden aangeduid kunnen worden en dat woorden een bepaalde betekenis hebben
- Baby krijgt melkkiezen
- Aan het eind van deze fase: baby wordt koppig en wil zelfstandig dingen doen

Filmpje

- <http://www.youtube.com/watch?v=hXI5ejuC7nw>
- Eerste stapjes baby

Hechting

- Hechting is het verlangen, de behoefte van een mens, een jong kind in dit geval om de nabijheid te zoeken van een of meerdere specifieke personen (Opvoedadvies)
- Basisvertrouwen
- http://www.youtube.com/watch?v=u_7cwh-MkYk&feature=related
- Babymassage

Stimuleren van ontwikkeling

- Veel aanraken en knuffelen
- Veel laten slapen
- Goede gezonde voeding en verzorging
- Praten voor taalontwikkeling
- Veel positieve woorden / complimenten / lichaamstaal
- Veel ondernemen met het kind: de baby wil de wereld ontdekken
- Activiteiten die de zintuigen prikkelen
- Aandacht besteden aan de hechting

Thema 4: Peuter

Lichamelijke ontwikkeling

- Groeitempo en eetlust nemen af
- Breedtegroei
- Ontwikkeling grove motoriek
- Peuter wordt zindelijk

1.5 – 4 jaar

Cognitieve ontwikkeling

- Concreet denken
- Magisch denken
- Fantasiedenken
- Exploratiedrang
- Imitatiespel en fantasiespel
- Taalontwikkeling verloopt snel (uitbreiding woordenschat, zelf woorden verzinnen en maken van zinnen)
- Waarom-vragen

Sociaal-affectieve ontwikkeling

- Ontstaan ik-besef
- Egocentrisme
- Koppigheidsfase
- Parallel spel
- Veel fantasie & angst
- Begin vriendschappen
- Hechting compleet bij ongeveer 2 jaar

Seksuele ontwikkeling

- Verschil jongens en meisjes wordt duidelijk
- Onderzoeken van verschillen door aanraken eigen lichaam en andere lichamen → doktertje spelen
- Vadertje/moedertje spelen
- ‘Waar komen baby’tjes vandaan?’

Morele ontwikkeling

- Begin gewetensontwikkeling; kind weet wat goed of fout is, maar nog niet de reden waarom (geen inzicht in oorzaak-gevolg) → iets mag niet, omdat het van mama/papa niet mag

Stimuleren van ontwikkeling

- Fantasiespel
- Dagelijkse dingen laten ontdekken en laten meehelpen: boodschappen doen, schoonmaken, etc.
- Veel praten en voorlezen: taalontwikkeling
- Keuzes laten maken
- Grote motoriek stimuleren, deels ook de fijne motoriek
- Begeleiden bij samenspelen en regels
- Zindelijk laten worden
- Werken aan een sterke 'ik': zelfvertrouwen

Koppigheidsfase

- <http://nl.youtube.com/watch?v=poTDLvI1KZI&feature=related>
Peuter zingt
- <http://nl.youtube.com/watch?v=N83fSAS6bBk>
Koppige peuter
- <http://nl.youtube.com/watch?v=o6R3K0rM0bk&feature=related>
Nee-fase
- <http://nl.youtube.com/watch?v=9lzCrrTvj3o&feature=related>
3-jarig rappertje

Thema 5: Kleuter

Lichamelijke ontwikkeling

- Lengtegroei en spiergroei
- Fijne motoriek
- Handvoorkeur ontstaat
- Gebit wisselt

4 – 6 jaar

Cognitieve ontwikkeling

- Concreet denken
- Fantasiedenken
- Zinnen maken
- Concentratievermogen
- Voorbereiding op de basisschool: tellen, eigen naam schrijven, uitbreiden van woordenschat

Sociaal-affectieve ontwikkeling

- Fantasiespel
- Samenspelen
- Schoolrijpheid
- Identificatie
- Imitatiespel
- Zelfbeeld (zo ben ik, dit kan ik, dit kan ik niet) gebaseerd op wat anderen zeggen
- Resultaatgericht
- Vermogen tot zelfzorg neemt toe: eten, aankleden en wassen

Seksuele ontwikkeling

- Kleuter weet of hij/zij een jongen/meisje is en weet dat ook van anderen
- Sekserollen worden duidelijk
- Identificatie met ouder van eigen geslacht
- Interesse in geslachtsdelen; ontdekken meer stiekem dan bij peuters
- Schaamtegevoel bij naakt zijn

Morele ontwikkeling

- “Ik moet doen wat er wordt gezegd”
- Besef goed/fout
- Schuldgevoel: “Ik ben stout geweest”
- Kleuter is impulsief en gaat regelmatig de fout in → achteraf weet de kleuter dat hij fout is geweest

Stimuleren van ontwikkeling

- Vergroten van concentratievermogen als voorbereiding op groep 3
- Stimuleren van samenspelen
- Stimuleren van fijne motoriek als voorbereiding op het schrijven
- Rolmodel zijn: kleuter identificeert zich met jou als begeleider, kleuter kan jouw gedrag imiteren
- Aandacht besteden aan fantasiespel / imitatiespel
- Aandacht besteden aan wat goed en fout is en waarom dit goed of fout is
- Aandacht besteden aan de nieuwsgierigheid naar het menselijk lichaam

NOVA

www.uitzendinggemist.nl

Nova

13-10-2007 (pagina 10)

Aflevering: Nieuwe aanpak voor kleuters met ernstige gedragsproblemen

- Wat is het doel van deze aanpak?
- Is deze aanpak effectief: wordt het doel bereikt?

Thema 5: Jonge basisschoolkind

Lichamelijke ontwikkeling

- Kinderen krijgen meer 'volwassen' lichaamshouding
- Oog-hand coördinatie
- Bewegingsdrang
- Versnelde lengtegroei
- Verfijning van grove en fijne motoriek

6 – 9 jaar

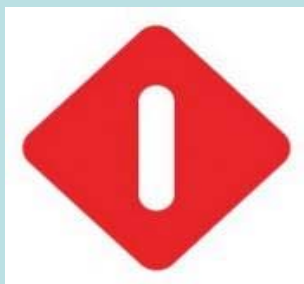
rt(5)

BIBC

rt(4)

rt(7)

rt(8)

Denken

- Makkelijkste route naar station Zutphen
- Snelste manier om met de trein naar Amsterdam te gaan
- Hoe ziet de hemel eruit?
- Wat is de ideale partner?
- Wat is de mooiste vakantie?

Cognitieve ontwikkeling

- Concreet denken
- Toename geheugen
- Begin abstract denken
- Van fantasiedenken naar realiteitsdenken
- Leergierig
- Ingewikkelde zinnen kunnen maken
- Kent taalregels
- Constructiespel
- Leren schrijven en lezen: kennisontwikkeling

Sociaal-affectieve ontwikkeling

- Gerichtere vriendschappen
- Gericht op vriendjes eigen sekse
- Rolverdeling in de groep
- Prestatiegericht
- Houdt emoties verborgen
- Ongehoorzaamheid

Seksuele ontwikkeling

- Seksueel getinte spelletjes en grapjes
- Rollenspellen
- Op latere leeftijd in deze fase weinig interesse in seksualiteit (8-9 jaar)

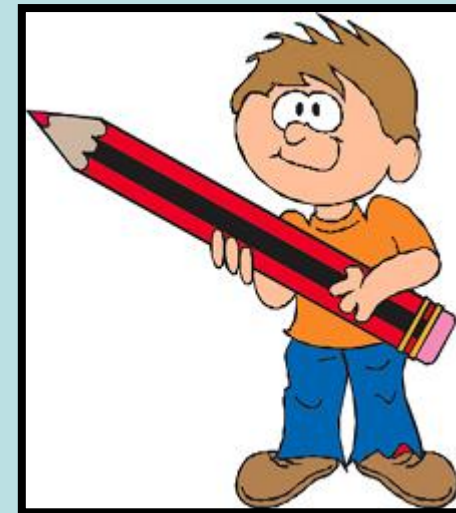

Morele ontwikkeling

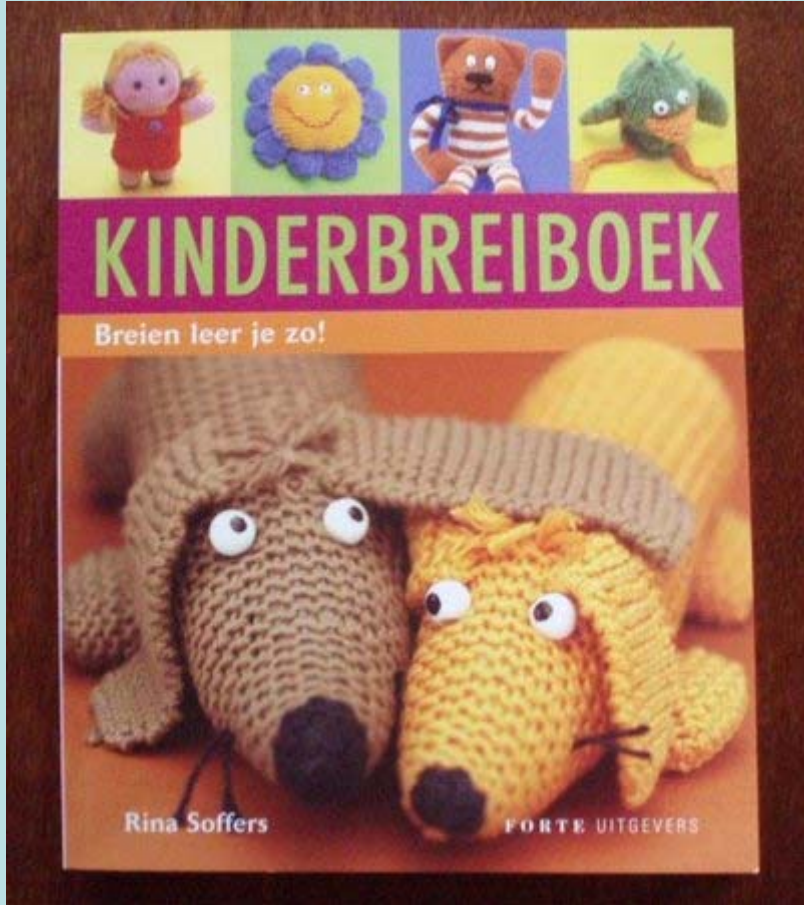
- “Voor wat hoort wat”
- Kind kan van tevoren bedenken of een handeling goed of fout is, kinderen kunnen worden aangesproken op eigen keuzes en rekening met anderen houden
- Zwart-wit kijk op situaties → regels letterlijk nemen
- Letten op rechtvaardigheid (vergelijken met een ander)
- Jaloezie en ruzies: “Dat is niet eerlijk!”

Stimuleren van ontwikkeling

- Zelfstandigheid
- Sociale vaardigheden: vriendschappen onderhouden
- Inspelen op leergierigheid: veel laten leren en ontdekken
- Schrijven, lezen, rekenen
- Veel laten bewegen
- Consequent met regels omgaan: aanleren van normen
- Ontwikkelen fijne motoriek

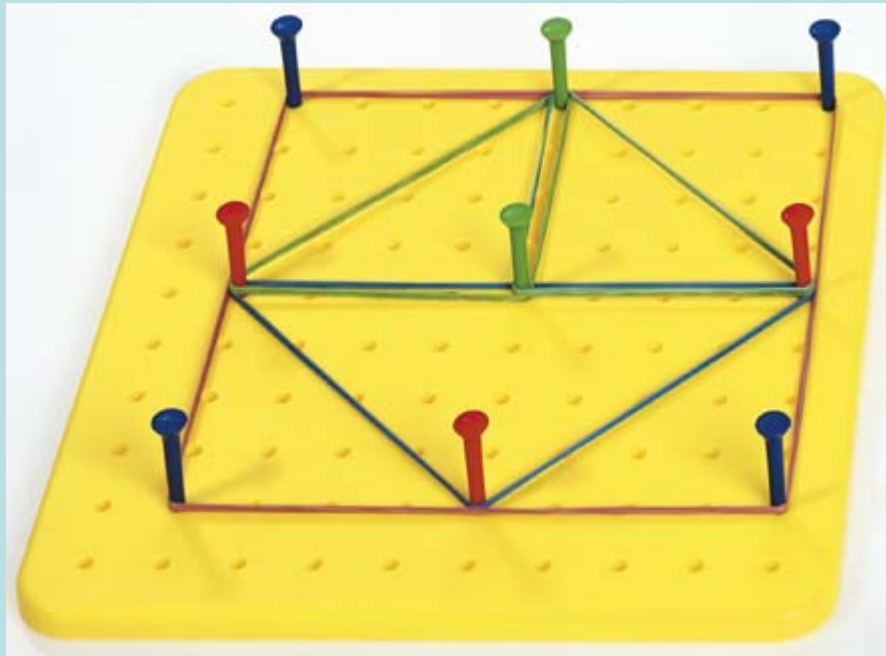

Thema 5: Oude basisschoolkind

Lichamelijke ontwikkeling

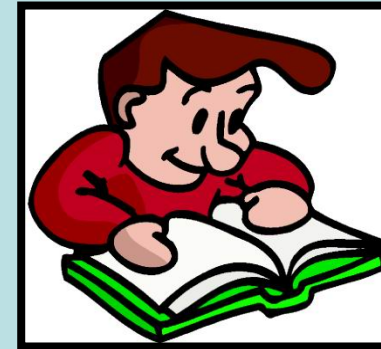
- Harmonieuze lichaamsverhouding
- Verschillen jongens/meisjes lichamen groter (prepuberteit)
- Fijne en grove motoriek uitstekend

9 – 12 jaar

Cognitieve ontwikkeling

- Ontwikkeling van concreet denken naar abstract denken voltooid
- Leergierig
- Prestatiegericht
- Reflectie op handelen van zichzelf en anderen is mogelijk (begin kritische houding)
- Taalontwikkeling is beter bij kinderen die veel lezen

Sociaal-affectieve ontwikkeling

- Aan eind van de fase meer gericht op andere sekse
- Peergroup belangrijk
- Conformisme
- Ontwikkeling waarden en normen
- Pesten komt veel voor
- Vriendschappen

Seksuele ontwikkeling

- Latentiefase seksualiteit (seksueel niet of weinig actief)
- Aan het eind van de fase begint interesse in seksualiteit te komen

Morele ontwikkeling

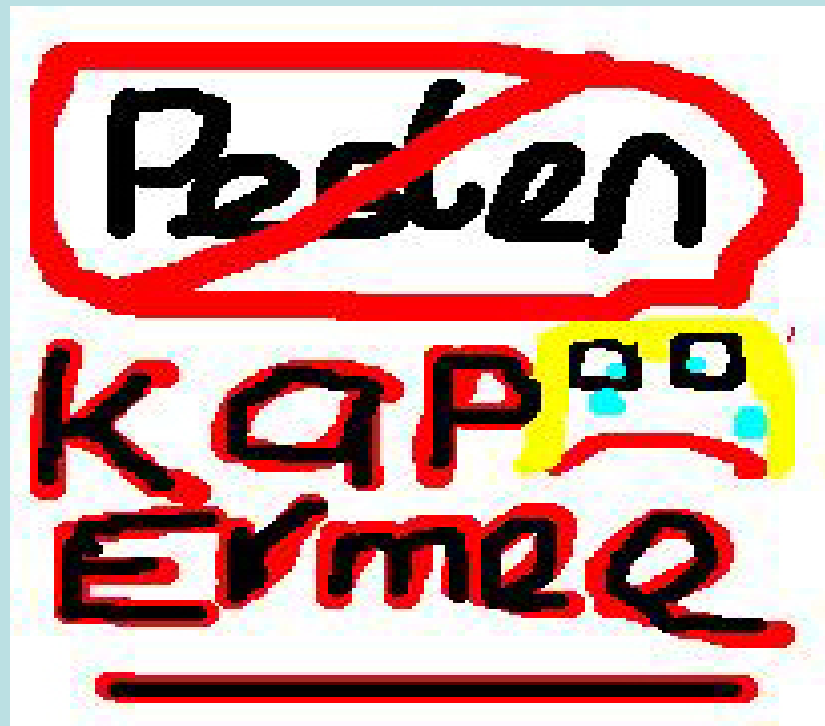
- “Ik moet luisteren naar wat mijn omgeving zegt”
- Kinderen krijgen meer oog voor de groep en willen aan verwachtingen voldoen
- Beginnend verantwoordelijkheidsbesef naar anderen (bijv. kinderpostzegels verkopen, acties voor de natuur)

Pesten

- www.sjn.nl/pesten
- <http://www.pestweb.nl/aps/pestweb>

Stimuleren van ontwikkeling

- Abstract denken
- Reflectie
- Zelfstandigheid verder vergroten
- Veel laten lezen / taalstimulering
- Begeleiden bij vriendschappen
- Begeleiden bij druk van peergroup → zelfvertrouwen, zodat conformisme niet schadelijk wordt voor het kind

Thema 6: Puber

Lichamelijke ontwikkeling

- Groeispuurt
- Ingang puberteit met allerlei lichamelijke veranderingen
- Meisjes vroegrijp, jongens laatrijp
- Vaak negatieve lichaamsbeleving

12 – 16 jaar

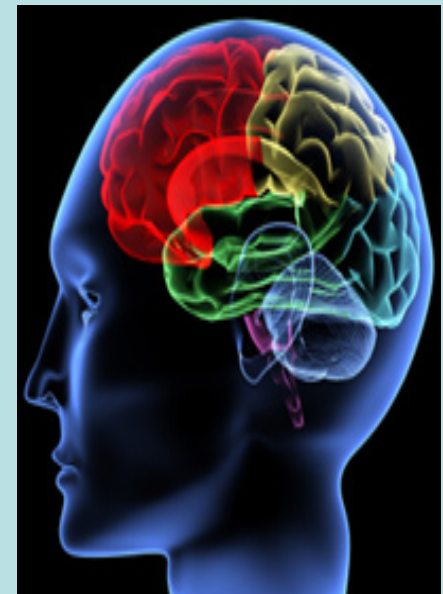
Lichaamsbeleving

- Meer dan 33% van de meisjes en ongeveer 20 % van de jongens overweegt een plastisch chirurgische ingreep
- 8 op de 10 jongeren zijn ontevreden over hun uiterlijk (meisjes: gewicht, buik, benen; jongens: huid en borstkas)
- Meer dan 33% voelt zich ongemakkelijk als zij geen tijd aan hun uiterlijk kunnen besteden
- 75 % van de ontevreden jongeren doet aan de lijn
- 10% van de jongeren doet vaak/altijd aan de lijn
- Meisjes geven aan dat zij zich vaak onzeker en dik voelen door het ideaalbeeld dat de media creëert.

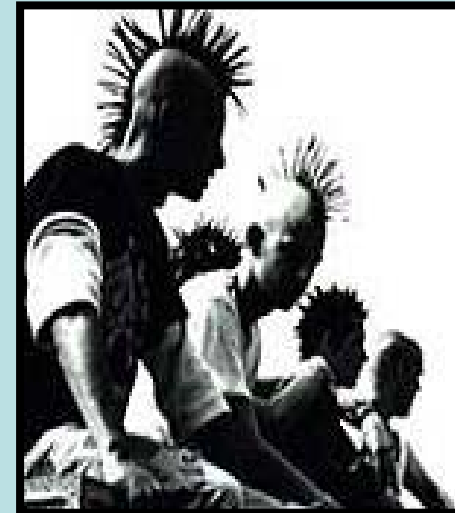
Cognitieve ontwikkeling

- Lange termijngeheugen neemt toe
- Betere opname voor kennis
- Weinig interesse voor leren
- Eigen denkwereld centraal
- Abstract en systematisch denken

Sociaal-affectieve ontwikkeling

- Afzetten tegen volwassenen
- Zoeken eigen identiteit via idolen en peergroup
- Vergroten zelfstandigheid en verantwoordelijkheid
- Onzekerheid
- Conformisme
- Erbij willen horen
- Sterke vriendschappen

Beïnvloedbaarheid

Dood na imiteren Jackass-stunt

Beïnvloedbaarheid

Alcoholklinieken geopend voor jongeren:
comazuipen en alcoholvergiftiging

Beïnvloedbaarheid

Subculturen: kleding, muziek, gedrag

- *Emo*: snijden, suïcidaal gedrag
- *Hooligans*: vernielingen, vechtpartijen
- *Rechts-extremistische skinheads*: discriminerend gedrag, geweld
- *Gabber-/clubscene*: harddrugs
- *Straight Edge*: geen drank/drugs/ONS, vaak vegetarisch of veganistisch eten (*hardliner*: geweld)

Seksuele ontwikkeling

- Grote interesse in seksualiteit
- Experimenteren met relaties en seksualiteit (hetero-, bi- en/of homoseksueel)

Morele ontwikkeling

- “Wat zeggen mijn vrienden ervan?”
- Idolen en peergroup bieden waarden en normen aan
- Pubers zetten zich af tegen regels, gaan op zoek naar hun eigen regels

- http://zembla.vara.nl/Voorpagina.1975.0.html?&tx_ttnews%5Btt_news%5D=3484&tx_ttnews%5BbackPid%5D=1974&cHash=8cabe08faa

Stimuleren van ontwikkeling

- Regels consequent
- Zelfstandigheid vergroten
- Meer verantwoordelijkheid geven, maar niet geheel loslaten
- Blijven praten en begeleiding geven
- Niet teveel bovenop de huid zitten: dit stimuleert afzetten
- Houd alcohol- & drugsgebruik, vriendschappen en seksualiteit goed in de gaten

Thema 7: Adolescent

Adolescentie

Overgang tussen jeugd en volledige volwassenheid. Een persoon is lichamelijk, maar niet emotioneel volgroeid.

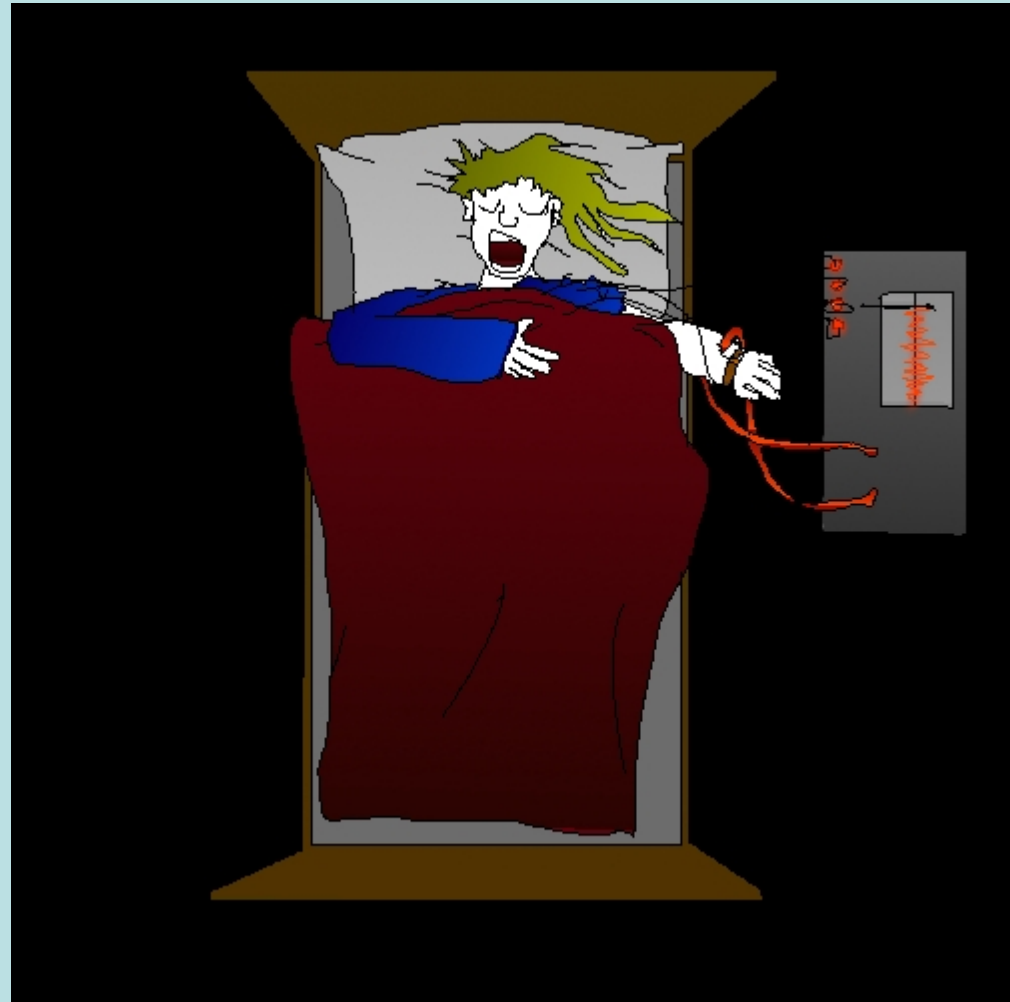

Lichamelijke ontwikkeling

- Lichamelijke ontwikkeling voltooid
- Meer realistische lichaamsbeleving
- Biologische klok verandert

16 – 21 jaar

Cognitieve ontwikkeling

- Toename lange termijngeheugen
- Voltooiing abstract en kritisch denken

Sociaal-affectieve ontwikkeling

- Losmaking van thuissituatie
- Intiemere contacten
- Experimenteren en identificeren

Seksuele ontwikkeling

- Seksuele volwassenheid
- Meer vaste relaties

Morele ontwikkeling

- “Regels en wetten zijn nodig voor het functioneren van de maatschappij”
- Individuen worden als ondergeschikt aan samenleving gezien
- Invloed idolen en peergroup minder

Stimuleren van ontwikkeling

- Stimuleren voor opleiding en/of werk
- Verantwoordelijkheid laten nemen
- Zelfstandigheid blijven stimuleren
(financiën, papierwerk, werk zoeken, kiezen opleiding)

Thema 8: Volwassenen

Wat is volwassen?

3 Invalshoeken volwassenheid:

- **Lichamelijk volwassen:** lichamelijk volgroeid
- **Maatschappelijk volwassen:** mee kunnen doen in het maatschappelijk leven door bijv. te stemmen, trouwen of een zaak beginnen
- **Geestelijk of psychisch volwassen:** zelfstandig zijn, verantwoordelijkheid kunnen nemen

Kenmerken volwassenheid

- Zelfstandig zijn
- Verantwoordelijkheid kunnen dragen
- Handelen volgens eigen waarden en normen
- Cultureel en maatschappelijk betrokken zijn
- Duurzame relaties aan kunnen gaan en onderhouden
- Inhoud aan eigen leven kunnen geven

Jong volwassene 21 – 40 jaar

- **Lichamelijke ontwikkeling:** krachtig en energiek, begin lichamelijk verval, gewichtstoename
- **Cognitieve ontwikkeling:** intellectuele topprestaties, interesse in nieuwe kennis en vaardigheden
- **Sociaal-affectieve ontwikkeling:** aangaan vaste relatie, ouderschap, vaste werkring, mogelijk last van burn-out

Begeleiden

- Werk
- Gezinsleven
- Relatievorming
- Maatschappelijk betrokken zijn
- Verantwoordelijkheid als volwassene nemen
- Begeleiden bij combinatie zorg/werk, om burn-out te voorkomen

Middelbare leeftijd 40 – 55 jaar

- **Lichamelijke ontwikkeling:** lichamelijke achteruitgang, eerste gezondheidsproblemen, vrouw: menopauze (overgang), man: penopauze (mannelijke overgang)
- **Cognitieve ontwikkeling:** intellectuele topprestaties, aan eind van deze fase begint het geheugen achteruit te gaan
- **Sociaal-affectieve ontwikkeling:** eerste levensevaluatie → kans op midlife-crisis

Begeleiden

- Begeleiding bij overgang
- Begeleiden bij eventuele midlife-crisis of het voorkomen daarvan
- Hersens actief houden om geheugenverlies tegen te gaan
- Stimuleren van bewegen om lichamelijke achteruitgang tegen te gaan

Vroege ouderdom 55 – 65 jaar

- **Lichamelijke ontwikkeling:** verdere lichamelijke aftakeling, reactiesnelheid en kracht nemen af, gezichtsvermogen neemt af, artrose (slijtage gewrichten)
- **Cognitieve ontwikkeling:** geheugen neemt af
- **Sociaal-affectieve ontwikkeling:** leegnest syndroom, 2e levensevaluatie, pensionering, komst kleinkinderen

Begeleiden

- Lege-nest syndroom
- Hersens blijven trainen
- Beweging en goede voeding blijven stimuleren
- Stimuleren van netwerk
- Vrijtijdsbesteding
- Voorbereiding op pensioen

Wat is oud?

- Oud relatief begrip: je bent zo oud als je je voelt
- **Vergrijzing**: stijging in een samenleving van het aantal ouderen (65+)
- **Dubbele vergrijzing**: stijging in een samenleving van het aantal ouderen boven de 80 jaar
- **Ontgroening**: daling in een samenleving van het aantal jongeren onder de 19 jaar

Als er sprake is van vergrijzing hoeft er geen sprake te zijn van ontgroening

Ouderdom 65 jaar en ouder

- **Lichamelijke ontwikkeling:** verdere lichamelijke aftakeling (immobiliteit), gehoor en gezichtsvermogen nemen af, zelfstandig dingen doen wordt steeds moeilijker
- **Cognitieve ontwikkeling:** algeheel minder functioneren van hersenfuncties (snelheid denken, geheugen, waarnemen), nieuwe dingen leren moeilijker, kans op dementie
- **Sociaal-affectieve ontwikkeling:** sociale netwerk wordt kleiner, actief blijven belangrijk om achteruitgang te vertragen, nieuwe rollen nodig om oude rollen te vervangen (van moeder naar oma, van werknemer naar vrijwilliger), zelfstandigheid vermindert (kan gepaard gaan met boosheid)

Begeleiden

- Begeleiden bij beperkt functioneren (lichamelijk en/of geestelijk)
- Actief leven blijven stimuleren: lichamelijk en geestelijk zo lang mogelijk bezig blijven
- Netwerk stimuleren: isolatie van oudere voorkomen
- Begeleiden bij eventuele overgang van zelfstandig wonen naar een verzorgingshuis/verpleeghuis
- Begeleiden bij partnerverlies

Seksuele ontwikkeling

- Door gezinsuitbreiding kan seksuele relatie onder druk komen, ervaring seksualiteit vaak binnen vaste relaties
- **Bij ouderen:** nog steeds behoefte aan seksualiteit, liefde en intimiteit, 'de daad' wordt bij sommige mensen als minder belangrijk ervaren

Morele ontwikkeling

- Veel volwassenen blijven op lager niveau functioneren
- Sommige volwassenen hebben een grotere morele groei

EINDE

Volgende lessen

- Proeftoets week 48
- Vragenuurtje week 49
- Toets week 50

Seksuele ontwikkeling

- http://nl.wikipedia.org/wiki/Seksuele_ontwikkeling
- <http://www.nvsh.nl/informatie/index.htm>
- http://www.peuterplace.nl/peuter/seksuele_voorlichting.htm
- http://www.begrensdeliefde.nl/achtergrondinformatie/seksualiteit/seksuele_ontwikkeling
- <http://www.pestweb.nl/NR/rdonlyres/DBC00CAC-FA9F-44D7-BA6F-0D43CFB86D92/0/Seksueleontwikkelingvankinderenindebasisschoolleeftijd.doc>

Cognitieve ontwikkeling

- <http://mens-en-samenleving.infonu.nl/pedagogiek/16368-cognitieve-ontwikkeling-van-kinderen.html>

Morele ontwikkeling

- http://www.groei.org/prod/dataweb/generate.asp?i=2059&t=y&l=y&s=print_artikel.xsl
- http://www.apologetique.org/nl/artikelen/mens/psychologie/JGDK_moreel_denken_Kohlberg.htm
- <http://mens-en-samenleving.infonu.nl/pedagogiek/16363-morele-ontwikkeling-van-het-kind.html>
- <http://www.kiddo.net/100794>
- <http://www.opvoedadvies.nl/moreleontwikkeling.htm>

Ontwikkelingstaken

- www.nji.nl

